

*Поночевна Анна Олегівна,
студентка 4 курсу бакалаврату
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Отлич Дарія Дмитрівна*

«Локус контролю особистості у теорії Дж. Роттера»

Кожен індивід щодня робить вибір. Вибір цінностей, суджень, оточення та поведінки. Але чи можемо ми стверджувати, що вибір, який робить індивід не заангажований факторами досвіду, очікуваннями соціуму, впливом ситуаційних факторів чи навіть психологічною залежністю?

На шляху до особистісної свободи кожен задається питаннями правильності цього вибору та прагне до розуміння мотивів, що провокують ту, чи іншу поведінкову реакцію.

Дж. Роттер у своїй науковій праці розглядав роль мотиваційних та когнітивних факторів у наuczінні людини та поведінку у контексті соціальних ситуацій та взаємовідносин [4]. Психолог вважав, що кожен індивід має прагнення до визнання, тим самим задовольняючи свої потреби.

Так, на думку Дж.Роттера, усвідомлення цілей і потреб індивіда може дати ємний поведінковий прогноз. До цілей і потреб індивіда належать шість категорій, що можна застосувати до прогнозування поведінки індивіда:

1. Статус визнання. Бажання індивіда, отримати визнання соціуму.
2. Захист- залежність. Потреба індивіда у захисті та допомозі йому близького оточення.
3. Домінування. Потреба у впливі на життя інших людей, до цих цілей можна віднести організацію благодійних заходів та допомогу іншим, як реалізація цього контролю.
4. Незалежність. Ця потреба має вираження у самостійному прийнятті рішень індивідом та самостійному досягненні певних результатів.
5. Любов. Прояв потреби індивіда отримати любов із зовнішнього світу.
6. Фізичний комфорт. Включає в собі широкий спектр потреб, від міцного здоров'я та статевого задоволення до фізичної безпеки. Належить до базових потреб, тому всі інші потреби будуть реалізовуватися лише за умовами реалізації базових [5].

Метою теорії соціального наuczіння є прогноз поведінки індивіда у складних ситуаціях [5]. Прогнозування починається з визначення чотирьох змінних, до яких належать: потенціал поведінки, очікування, цінність підкріплення та психологічна ситуація.

Змінна 1 .Потенціал поведінки, що визначає вірогідність однієї з варіацій реакцій на ситуацію - тригер.

Змінна 2. Очікування індивіду, яке заангажовано минулим досвідом, який в свою чергу впливає на очікування певного результату від поведінки. Саме змінна очікування спонукає індивіда до стабільних форм поведінки, задаючи програму дій. Вона співвідноситься з пізнавальними процесами індивіда. У визначенні цієї змінної ми також повинні враховувати, що фактор очікування у свідомості індивіда є суб'єктивним та залежить від самооцінки та віри у успіх. Таким чином, ми повинні орієнтуватися на власну оцінку очікувань індивідом.

Очікування поділяються на: специфічні, які належать до одиничних ситуацій, та не застосовуються до прогнозу поведінки; генералізовані, які вміщують у собі різноманітний досвід та застосовуються у прогнозуванні.

Змінна 3. Цінність підкріплення. Ця змінна не залежить від очікування та співвідноситься з мотиваційною сферою. Так індивід самостійно визначає цінність тієї, чи іншої діяльності на основі минулого досвіду. Ця величина може змінюватися під впливом факторів часу та ситуацій. Саме за рахунок залежності цієї змінної від мотиваційних

факторів, вона не залежить від змінної очікування. Тому індивід за відсутністю мотивації може схилитися до ірраціональної поведінки, закриваючи тим самим ті потреби, які йому здаються правильними у моменті.

Змінна 4. Психологічна ситуація, з точки зору самого індивіда. Мається на увазі, що психологічна ситуація є такою, якою її уявляє спостерігач. Ця змінна має соціальну основу, та на думку Дж. Роттера, саме особистісні якості та події оточення у взаємодії найкращим чином визначають схильність індивіда до тієї, чи іншої поведінки.

Визначивши та дослідивши кожну з 4х змінних у кожного конкретного індивіда ми можемо застосувати до них 2 формули. Перша з них має назву Основної формули, визначає потенціал поведінки індивіда, вона підходить для умов психологічного експерименту, може проводитись виключно у лабораторних дослідках та має суто гіпотетичний прогноз. У свою чергу друга формула, що має назву Загальної формули прогнозу, визначає потенціал потреби та визначає прогноз поведінки індивіда у повсякденних ситуаціях [4].

1. Основна формула прогнозу поведінки (застосовується до лабораторних дослідів та лише за умовами контрольованого експерименту):

Потенціал поведінки = очікування + цінність підкріплення

2. Загальна формула прогнозу поведінки (застосовується до визначення прогнозу поведінки у повсякденних ситуаціях):

Потенціал потреби = свобода діяльності + цінність потреби

Де фактор свободи діяльності – це загальне уявлення індивіда, що за рахунок певної діяльності він задовільнить певну потребу. А цінність потреби – це цінність яку індивід наділяє потребою, опираючись на власні уявлення про очікування реалізації певних потреб.

Поняття локусу контролю розглядається як локалізація контролю вольового зусилля, яке зумовлене особистісними якостями індивіда, що приписує свої успіхи та невдачі або зовнішнім, або внутрішнім факторам [4].

Методика «Когнітивної орієнтації» (або методика виміру локусу контролю) проводиться за допомогою Шкали Роттера «Rotter's Internal-External Locus of Control Scale» [2, 3], яка була запропонована автором у 1966 р. Та є активно впровадженою у сучасні дослідження. Ця методика допомагає у виявленні напряму локусу контролю індивіда до зовнішнього (екстернальний тип), або внутрішнього (інтернальний тип) стимулу [1].

Екстернальний тип у своєму баченні світу є переконаними, що їх невдачі не знаходяться під їх особистісним контролем та є результатом випадкових подій, невдач та негативного впливу інших людей. Екстернальний тип особистості має потребу у похвалі та зовнішній підтримці.

Інтернальний тип, у свою чергу, є відображенням діаметрально-протилежного стилю мислення, що виражається у переконанні, що усі їх успіхи та невдачі не випадкові та залежать виключно від них самих. Інтернальний тип на відміну від екстернального має схильність до осмислювання своєї поведінки та менше підкорюється до тиску інших людей. Цей стиль мислення відображає цілковиту особистісну відповідальність за своє життя; за результатами досліджень саме цей тип легше позбавляється від залежностей та має більшу волю до внутрішньої та зовнішньої свободи.

Таким чином, теорія локусу контролю Дж. Роттера дозволяє прогнозувати поведінку людини як під час експерименту, так і у буденних життєвих ситуаціях. Змінними прогнозованої поведінки виступають потенціал поведінки, очікування, цінність підкріплення та психологічна оцінка ситуації людиною.

Список використаної літератури:

1. Елисеєв О.П. Практикум по психологии личности 4-е изд., пер. и доп. Учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. М.: Юрайт 2017. 456 с.
2. Пантелеев С.Р., Столин В.В. Тест-опросник субъективной локализации контроля. Модификация шкалы I-E Дж. Роттера. *Практикум по психодиагностике*. М., 1988.
3. Реан А.А. Практическая психодиагностика личности. СПб.: Санкт Петербург, 2001. 224 с.

4. Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), P. 1–28. <https://doi.org/10.1037/h0092976>
5. Rotter, J. B. *Social learning and clinical psychology* / by Julian B. Rotter. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall New York : Johnson Reprint Corp., 1973. 466 p.